

COVID-19 SÜRECİNİN DÜNYA EKONOMİLERİNE YANSIMASI, TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİSEL DÜZENLEMELERİN BÜTÇE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

REFLECTION OF COVID-19 PROCESS ON WORLD ECONOMIES,
THE IMPACT ON THE BUDGET OF THE TAX REGULATIONS
APPLICABLE IN TURKEY

Esra UYGUN*

Hicran KASA**

ÖZ

Aralık 2019 yılında Çin'de ortaya çıkıp kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin ekonomik etkilerini en aza indirmek amacıyla birçok para politikası, maliye politikası ve yapısal önlemler alınmaktadır. Söz konusu önlemler, salgının süresi ve yaratacağı tahribatın tam olarak öngörülememesi nedeniyle ülke ekonomileri ve kayıpların minimize edilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda; Türkiye'de finansman sağlamaya ve para politikalarına yönelik önlemlerin yanı sıra vergi gelirlerini etkileyecek işgücü maliyetlerinin azaltılabilmesine yönelik teşvikler, gümrük vergilerine yönelik indirimler, vergi beyan ve ödeme yükümlülüklerinin ertelenmesi ile bu süreçte oldukça zarar gören işletmeler ve hane halklarının nakit desteği gibi birçok vergisel önlemlerde uygulamaya konmuştur.

ABSTRACT

Many monetary policies, fiscal policies and structural measures are taken in order to minimize the economic effects of the Covid-19 pandemic, which emerged in China in December 2019 and affected the whole world in a short time. The measures in question are important in terms of the economies of the country and minimization of losses, since the duration of the epidemic and the damage it will cause cannot be fully predicted. In this context; In Turkey, in addition to the measures for financing and monetary policies, incentives to reduce labor costs that will affect tax revenues, discounts for customs duties, postponement of tax declaration and payment obligations and cash support of businesses and households that have been severely damaged in this process have been implemented in many tax measures. The purpose of this study is to evaluate the effects of

* Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üni., Zile Meslek Yüksek Okulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Maliye Programı, esra.uygun@gop.edu.tr, ORC-ID:0000-0001-5332-0831.

** Dr. Öğr. Üyesi, Türk Hava Kurumu Üni., Ankara Havaacılık Meslek Yüksek Okulu, Hava Lojistiği Programı, hkasa@thk.edu.tr, ORC-ID: 0000-0001-7266-0313.

Uygun, E., Kasa, H. (Ağustos 2021). Covid-19 Sürecinin Dünya Ekonomilerine Yansıması, Türkiye'de Uygulanan Vergisel Düzenlemelerin Bütçe Üzerindeki Etkisi, *Vergi Raporu*, 263, (174-188).

Makale Türü: Araştırma Makalesi

M.G.T.: 29.04.2021 / **M.K.T.:** 29.07.2021

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Covid-19 sürecinde alınan vergisel önlemlerin bütçe üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Bu yüzden 2019 ve 2020 yılları bütçe hedef ve gerçekleşme rakamları incelenmiş ve 2020 yılında vergi gelirlerinde azalma beklentisinin aksine artış gerçekleştiği görülmüştür. Vergisel önlemler kapsamında uygulanan kısa çalışma ödeneği, bireylere verilen nakdi yardımlar, salgından etkilenen sektörlerde yapılan yardımlar, devlet destekli banka kredileri vs. harcamalar üzerinden alınan vergilerdeki artış desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Covid-19, Vergi Gelirleri, Vergi Önlemleri.

JEL Sınıflandırma Kodları: H0, H2, E0.

GİRİŞ

2019 yılının sonlarında Çin’in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsü çok sayıda can kaybının yaşanmasına neden olmuştur. Covid-19 virüsünün kısa sürede dünyaya yayılımı nedeniyle sınır kapıları kapatılarak emtia hareketliliği ve insani dolaşım sınırlandırılmış, ticarete konu olan mal ve hizmetlerin üretimi öncelikli olarak zorunlu tüketime konu olan ürünler için sürdürülmüştür. Bu durum aynı zamanda tüketimin azalmasını ve üretimin kesintiye uğramasını da birlikte getirmiştir. Genel olarak, küresel tedarik zincirlerinin işleyişi kesintiye uğramış ve dünya çapındaki işletmeler süreçten olumsuz etkilenmiştir. Milyonlarca insan pandeminin artan etkisiyle birlikte işlerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Buna ek olarak, her gün daha fazla şirketin faaliyetleri durma noktasına gelmiş ve işten çıkarmaların olacağı ile ilgili endişeler artmış, tüketiciler de tüketim alışkanlıklarını değiştirerek dünya çapında süpermarketlerdeki birçok malın kıtlığına neden olmuştur. Küresel finans piyasaları keskin düşüşler kaydetmiş ve piyasalarda meydana gelen volatilité 2008 finansal krizine

tax measures taken during the Covid-19 process in Turkey on the budget. Therefore, the budget target and realization figures for 2019 and 2020 were analyzed and it was seen that there was an increase in tax revenues in 2020 contrary to the expectation of decrease. Short-time working allowance applied within the scope of tax measures, cash aids given to individuals, aids to sectors affected by the epidemic, state-sponsored bank loans, etc. It supported the increase in taxes on expenditures.

Keywords: Turkey, Covid-19, Tax Revenue, Tax Measures.

JEL Classification Codes: H0, H2, E0.

benzer seyir izlemiştir.

Gerek sağlık harcamalarının artması gerekse sağlıkla mücadele sürecindeki diğer faaliyetler kamu borç yükünün artmasına neden olmuştur. Kapanan işletmeler, kamu borç yükünün temel kaynağı olan ithalat vergi gelirleri, kira stopaj gelirleri, Katma Değer Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi gibi devlet gelirlerinin azalmasına sebep olurken, salgınla mücadele kapsamında kamu giderilerinin artmasına dolayısıyla bütçe dengesinde bozulmalara da eş zamanlı olarak neden olmuştur.

Pandeminin etkilerinin azaltılması maksadıyla alınan önlemler istihdamdan üretime, ihracattan ithalata, tüketimden tasarruf ve yatırımlara kadar makroekonomik birçok faktörü olumsuz etkilemiş ve küresel ekonomik durgunluk dönemini de beraberinde getirmiştir. Krizin ilk sinyalleri ile birlikte ülkeler öncelikle para politikası yoluyla önlemler almıştır. Böylelikle finansal piyasaları ayakta tutmayı amaçlamışlardır. Ayrıca bütçe politikaları ile alınabilecek önlemlerde krize karşı etkin olarak kullanılmıştır. Türkiye’de olduğu gibi salgının etkisi altına aldığı bütün ülkeler ortaya çıkan veya çıkabilecek maliyetleri

bütçelerin taşıyabileceği politikalar çerçevesinde şekillendirmişlerdir. Bütçede meydana gelen bozulmaların temelinde ise ülkelerin en önemli gelir kalemi olan vergi gelirlerinin azalması yatmaktadır. Bu gelirler sadece kamu harcamalarının finansmanından ziyade sosyal ve kültürel refahın artırılması amacıyla da kullanılmaktadır. Covid-19 pandemisi ve yol açtığı kriz, diğer krizlerden farklı olarak yeni birçok önlemin ekonomiye enjekte edilmesi bütçe gelir ve gider dengelerinin bozulmasına neden olmuştur. Alınan önlemlerin getireceği finansal yük vergiler yoluyla karşılanamayacağı için iç borçlanmaya olan ihtiyaçta artacaktır.

Bu çalışmanın amacı Covid-19 sürecinin dünyadaki ekonomik yansımalarını ve bu süreçte Türkiye’de uygulamaya konulan vergisel düzenlemeleri ve bütçe dengesi üzerindeki etkileri incelemektir. Bu sebeple karşılaştırma yapabilmek için 2019 yılı ve pandeminin etkisini yoğun olarak gösterdiği 2020 yılı bütçe gelir-gider ve bütçe dengesi incelenecektir. Bu amaçla makale dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde Covid-19 sürecinin dünyadaki ekonomik yansımaları, ikinci bölümde ise Covid-19 sürecinde kamu gelir ve giderleri ele alınarak seçilmiş ülke örnekleri incelenecektir. Üçüncü bölümde Türkiye’de uygulamaya konulan vergisel düzenlemeler, dördüncü bölümde ise uygulanan vergisel düzenlemelerin bütçe gelir-gider ve bütçe dengesi üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

1- COVID-19 SÜRECİNİN DÜNYADAKİ EKONOMİK YANSIMALARI

Doğal afetler, finansal krizler, salgın hastalıklar, şiddet ve travma kaynaklı felaketler vb. iktisadi faaliyetler ve risk alma davranışları üzerinde etkindirler¹. 21. Yüzyıl da dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını ve küresel ekonomik

dengelerde meydana gelen olumsuzluklar 2008 küresel finansal krizinden bu yana iyileştirilmeye çalışılan ekonomik göstergelerin tersine dönmesine neden olmuştur. Gelişmekte olan ekonomilerin ve yükselen piyasaların gelişmiş ekonomilerin verimlilik seviyelerini yakınsamaları ve işgücünün daha az üretken sektörlerden daha verimli sektörlerle yeniden tahsis hızla yavaşlamıştır. 2008 krizi incelendiğinde ihtiyati tasarruf artışı dikkat çekmekte, bu artışın ise gelişmiş ülkelerin tasarruf alışkanlıklarının % 40 oranında değişmesi, faiz oranları, kamu harcamaları ve refah seviyesinin azalması ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Günümüze gelindiğinde ise dünya genelinde değişen tüketim alışkanlıkları, seyahat kısıtlamaları, esnek çalışma saatlerine geçiş, geleceğe yönelik endişeler gibi nedenlerle özellikle gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından olan tasarrufların gitgide arttığı, yatırımların ise oldukça yetersiz düzeyde kaldığı görülmektedir. Covid-19 ile birlikte ekonomik faaliyetlerdeki durağanlık ve artan belirsizlikler tüketimde önemli ölçüde daralmaya yol açmış böylelikle 2020 yılında 2009 yılında gerçekleşenden çok daha fazla tasarruf artışı yaşanmıştır.

Pandeminin küresel ekonomiye olumsuz yansımaları, makroekonomik faktörlere olan etkisinden yola çıkılarak dünya genelinde reel GSYH’de yaşanan düşüş ile en geniş anlamda gözlenebilmektedir. Gayri safi yurtiçi hâsıla, bir ülkenin genel ekonomik faaliyetlerinin yansıtıldığı en yaygın kullanılan ölçüttür. Bir yıl gibi belirli bir süre boyunca bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin sabit fiyatlarla toplam değerini temsil eder. Bu kapsamda 2020 de ülkelerin yaklaşık % 90’nın kişi başına gelirinde azalmaya neden olan Covid-19’un milyonlarca insanı da yoksulluğa sürükleyeceği öngörülmektedir.

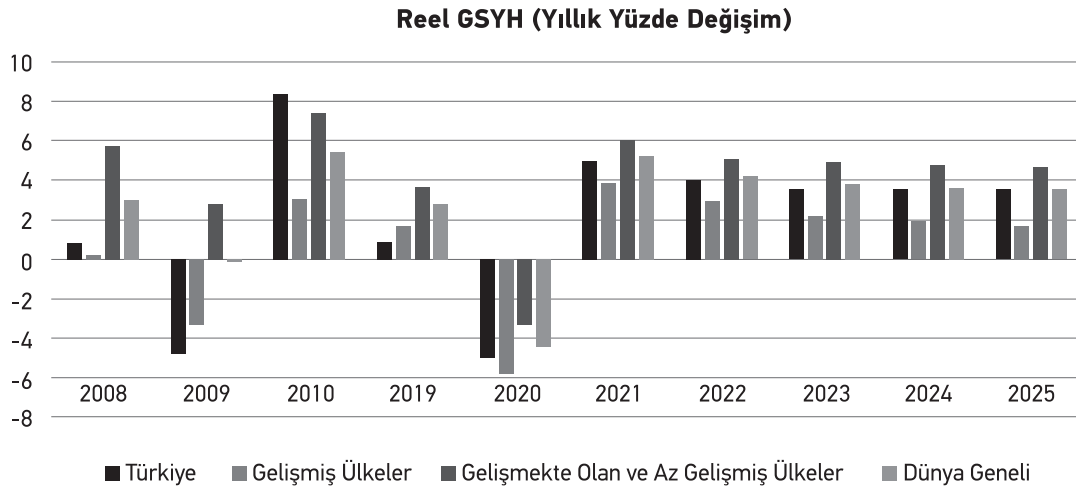
¹ Di BU. “Tobin Hanspal, Yin Liao, Yong Liu, Risk Taking, Preferences And Beliefs: Evidence From Wuhan”. SAFE Working Paper No. 301. 2021. (doi:10.2139/ssrn.3559870). Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021.

IMF'nin 2019 yılı tahminlerine göre, dünya genelinde 2020 yılı reel GSYH'nin yaklaşık % 3,4 olacağı öngörülmüştür. Ancak küresel daralmanın bir sonucu olarak Temmuz ayı itibarıyla 2020 yılı dünya GSYH'sinin % 3 oranında küçüleceği tahmin edilmektedir². Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde küresel krizin refaha yansması

% -3.3, gelişmiş ülkelerde %-5.8 ve dünya genelinde % -4.4 olarak gerçekleşmiştir³.

Grafik 1'de yıllar itibarıyla reel kişi başına GSYH verileri dünya genelinde gösterilmekte ayrıca 2020-2025 yılı tahmini büyümeye yönelik bilgi verilmektedir.

Grafik 1: Reel kişi başına GSYH (Tahmini 2020-2025)- % Yıllık

Kaynak: IMF

IMF⁴ verilerinden yola çıkılarak hazırlanan Grafik 1'den ilerleyen yıllarda Covid-19'un ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin azalacağı anlaşılmaktadır. Reel Kişi Başına GSYH da meydana gelmesi beklenen en büyük artışın ise gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yaşanacağı öngörülmektedir. Bu durum, Gül ve Çelebi'nin⁵ gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde Covid 19 krizinin nasıl yönetildiği sorusuna yanıt arandığı

çalışmalarında açıklanmıştır. Çalışmada yer alan ülke grupları IMF'in ekonomik sınıflandırması ve insani gelişmişlik endeksinden yola çıkılarak seçilmiş, birbiri ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre seçilen gelişmekte olan ülkelerin bu süreci daha iyi yönettiği sonucuna varılmıştır. Her ne kadar bazı ülkelerde kriz daha doğru yönetilmiş olsa da; nüfus, dış ticarete ve turizme bağımlılık, sağlık sektörünün gelişmişliği, teknolojik

² IMF. "World Economic Outlook April 2021". (https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWorld). Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021.

³ IMF, a.g.r.

⁴ IMF, a.g.r.

¹³⁸ Hasan GÜL ve Furkan ÇELEBİ. "Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinde Başlıca Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz Yönetiminin Değerlendirilmesi", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı.3. Cilt.20. 2020. ss. 1704-1715. (<https://doi.org/10.33206/mjss.719164>). Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021.

gelişmişlik, genç nüfus oranı, eğitim seviyesi gibi diğer birçok değişken ülke ekonomilerine etkinin yoğunluğunu değiştirmektedir. Ancak dış ticarete yüksek oranda bağımlı olan ülkeler Covid-19 krizinden daha olumsuz etkilenmekte ve her ek "kriz" ayının küresel ekonomiye maliyeti ortalama olarak GSYH'nin % 2,5-3 kadar azalması olarak gözlemlenmektedir⁶.

Pandemi nedeniyle oluşan kriz ortamı hanehalkı ve işletmelerin harcama kalemlerinde kısıntıya gitmesine neden olmuş, toplam harcamalarda meydana gelen negatif yönlü değişim ülkelerin gelişmişlik seviyesine bakılmaksızın küresel ekonomide durağanlığa ve negatif büyümeye neden olmuştur. Toplam tüketim, yatırım, net ihracat azalırken kamu harcamaları artmıştır. Salgının her geçen gün yayılım alanının genişlemesi ile birlikte belirsizliğin artması hane halklarını tasarrufa yöneltirken kamusal yatırımların azalmasına transfer harcamalarının ise artmasına neden olmuştur.

Covid 19'un dünyada ve Türkiye'de yarattığı negatif büyümenin azaltılabilmesi adına finansman yaratmaya yönelik önlemlerin ve para politikalarına yönelik uygulamaların yanı sıra birçok ülkede farklı vergisel önlemler uygulanmıştır. Ülkelerin artan sübvansiyon ve transfer harcamalarının temelinde öncelikle işgücü maliyetlerinin azaltılmasına yönelik önlemler gelmektedir. Bu kapsamda sosyal güvenlik katkı payları ve ücretler üzerinden alınan vergiler ertelenmiş veya kaldırılmıştır. Böylelikle işletme maliyetlerinin azaltılması maksadıyla işçi çıkarmaların önüne geçilmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra sağlık çalışanlarının fazla mesai ödemelerine yönelik

vergisel teşvikler yine pek çok ülkede uygulamaya geçirilmiştir. Vergi iade süreçleri hızlandırılırken, vergi beyannameleri ve süreçleri ertelenmiş, zamanında ibraz edilmeyen beyannamelere ilişkin yaptırımlar esnetilmiştir. İşletmeler adına denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri sunan KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. tarafından hazırlanan "Covid-19 Küresel Vergi Gelişimi" raporu incelendiğinde, dünya genelinde Covid-19'a yönelik kısa vadeli önlemlerin odağında KDV ve dolaylı vergilerde ertelemeler veya indirimler olduğu görülmektedir⁷. Tahsili mümkün olmayan alacaklar kayıtlardan silinirken KDV indirimleri kolaylaştırılmıştır. Böylelikle hanehalkı ve işletmelerin nakde erişimini kolaylaştırmakta, vergi politikalarında değişikliklere gitme yoluna gidilerek küresel ekonomik krizin etkilerinin azaltılmasına çaba gösterilmektedir.

Covid 19 vaka sayılarının açıklanmaya başladığı 2020 Mart ayı itibarıyla ekonomik faaliyetlerde meydana gelen durağanlık ve bu kapsamda uygulanan vergisel teşvikler kamu borç yükü artışını da beraberinde getirmiştir. Artan vaka sayılarıyla birlikte virüsün yayılım hızının yavaşlatılabilmesi veya önlenebilmesi amacıyla tedbirler artırılmıştır. Söz konusu önlemler kapsamında ülkelerin vergi gelirleri azalırken transfer ve sağlık harcamalarının artması bütçe açığına neden olmuş ve finansman ihtiyacının da giderek artması sorunu ortaya çıkmıştır⁸. Artan bütçe açıkları aynı zamanda global ekonomik büyümede %-4.4 oranında küçülmenin olduğunu göstermektedir. Covid-19 ekonomik krizinin tüketim vergisinden elde edilen bütçe gelirlerini

⁶ Nuno FERNANDES. "Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) On The World Economy". IESE Business School Working Paper No. WP-1240-E. 13 April 2020. ss.1-29.

⁷ KPMG. "Covid 19 Global Tax Developments Summary". (<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/us/pdf/2020/03/covid-19-tax-developments-summary.pdf>). Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021.

⁸ İbrahim DEMİR (Editör). "Covid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri". Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULISA) Enstitüsü. Sayı.1. Nisan 2020. ss.1-30.

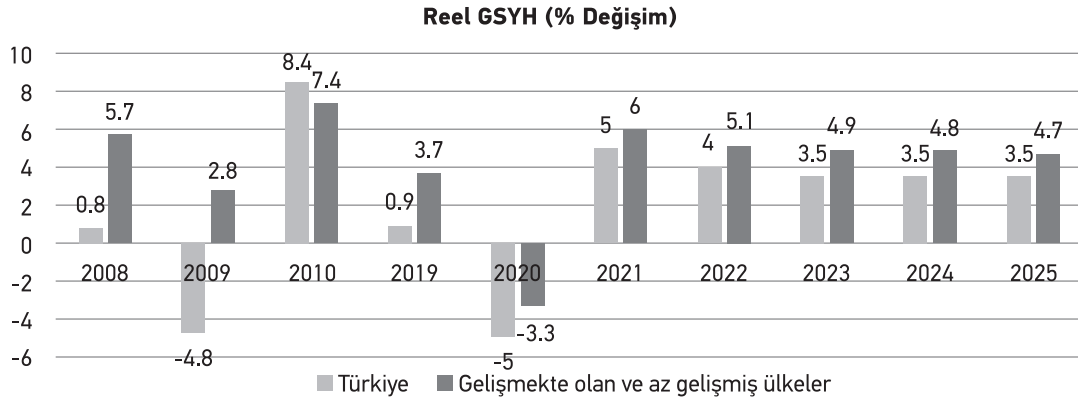
hangi kanallardan etkilediğini belirlemek ve vergi gelirlerini ne oranda etkileyeceğine dair tahminleri yapabilmek için 2008 küresel mali krizinin incelenmesi ve bu yönde politikalar geliştirilmesi önemlidir. Şayet kriz yatırımlardan ziyade özel tüketim üzerinde bir etki yaratmakta ise, bu durum KDV sistemlerinin ekonomik şoklardan olumsuz etkileneceği anlamına gelir⁹.

2008 krizinde OECD ülkelerinin tüketimleri nispeten aynı seviyede kalırken, tüketimden elde edilen vergi gelirlerinin hızlı bir şekilde düştüğü görülmüştür. Küresel bir kriz olma özelliğiyle 2008 krizi ile benzer etkiler yaratan Covid 19 krizi farklı sektörlerden işletmelerin faaliyetlerinin durdurulması nedeniyle vergi gelirlerine beklenenden daha yüksek oranda negatif etki etmiştir. Bunun yanı sıra kamu harcamaları ve hane halkı zorunlu tüketim harcamalarındaki artış gibi tüketimde meydana gelen diğer bazı değişiklikler

de 2008 krizi ile benzerlik göstermektedir. Ancak bu harcama alanları genellikle KDV'den muaf olduğundan, söz konusu harcama kalemlerinden elde edilecek vergi gelirleri kamu harcamalarından daha az olacaktır.

Mevcut kriz sürecinin doğru yönetilmesi ve salgının kontrol altına alınması ile birlikte tüketim vergisi gelirlerinin GSYH'nin bir payı olarak kademeli olarak artması, özel harcamaların kriz öncesi modellere dönmesi ve hükümetlerin kayıp gelirleri geri kazanmak için harekete geçmesi nihayetinde kriz öncesi dönemlere döneceğini göstermektedir. Buna göre IMF'in kriz sonrası beş yıllık GSYH tahminlerine bakıldığında % 5 küçülen Türkiye'nin ilerleyen zaman diliminde yine aynı oranda büyüyeceği öngörülmektedir¹⁰. Benze durum diğer gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde de söz konusudur.

Grafik 2: Reel GSYH (% Değişim)

Kaynak: IMF, 2021.

⁹ OECD, "Revenue Statistics". 2020, (<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/8625f8e5-en/index.html?itemId=/content/publication/8625f8e5-en>). Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021.

¹⁰ IMF, a.g.r.

Türkiye ve gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere ait 2025 yılı tahminlerine göre gerçekleşmesi beklenen büyüme oranları Grafik 2'de sunulmuştur. Buna göre 2008 küresel mali krizin büyüme üzerine etkisi aynı yıl içerisinde % 0.8 ve 2009 yılında ise % -4.8 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2020 yılına geldiğinde % -5 oranında gerileyen ekonomik büyümenin 2021 tahmini göstergelere göre % 5 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir. IMF'in tahmini büyüme hedeflerine göre 2021 yılın Covid-19'un Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı etkilerin nötrlendiği bir yıl olarak görülmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise 2008 mali krizi ve Covid-19 krizinin etkileri sırasıyla % 2.8 ve % -3.3 olarak gerçekleşmiştir.

2- COVID-19 SÜRECİNDE KAMU GELİR VE GİDERLERİ SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

Hükümetlerin giderlerini karşılamak ve kamu yatırımları yapabilmek amacıyla kullandıkları hane halkı ve işletmelerden alınan vergilere yönelik uygulamalar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Refah seviyesi artan veya artmakta olan ülkelerde vergi gelirleri daha yüksek oranda olurken, ekonomik dalgalanmaların sıkça görül-

düğü, geleceğe yönelik beklentilerin negatif yönlü olduğu ülkelerde vergi gelirlerini artırabilmek mümkün olmamaktadır¹¹. Özellikle salgın kaynaklı krizlerde artan belirsizlikle birlikte yaşanan ekonomik durgunluk ve salgının yayılımına karşı alınan önlemler devletlerin vergi toplama potansiyelini artırmakta, bütçe gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Dünya sağlık örgütü verilerinden yola çıkarak en yüksek vaka sayılarına sahip ilk on ülkenin 2020 yılı bütçe gelir ve giderleri araştırılmıştır. Buna göre söz konusu ülkeler sırasıyla; Amerika, Brezilya, Hindistan, Rusya, İngiltere, Fransa İspanya, İtalya, Türkiye ve Almanya'dır¹². IMF'in Dünya Ekonomik Görünüm Veri tabanı Ekim 2020 sayısına göre bu ülkelerin hükümet gelir ve giderleri aşağıda yer almaktadır¹³.

Şekilde yer alan dört ülkenin toplam kamu gelir ve giderlerine bakıldığında Covid-19 krizinden en çok etkilenen Avrupa Birliği ülkesinin Fransa olduğu anlaşılmaktadır. Bu ülkenin cari açığı-241.12 Milyar Euro, İspanya'nın-153.78 Milyar Euro, İtalya'nın ise -209.87 Milyar Euro'dur. 31 Ocak 2020¹⁴ tarihinde Avrupa Birliğinden ayrılan İngiltere'nin ise salgınla mücadele yılı olan 2020 de bütçe açığı-338.93 Milyar Pound olarak gerçekleşmiştir.

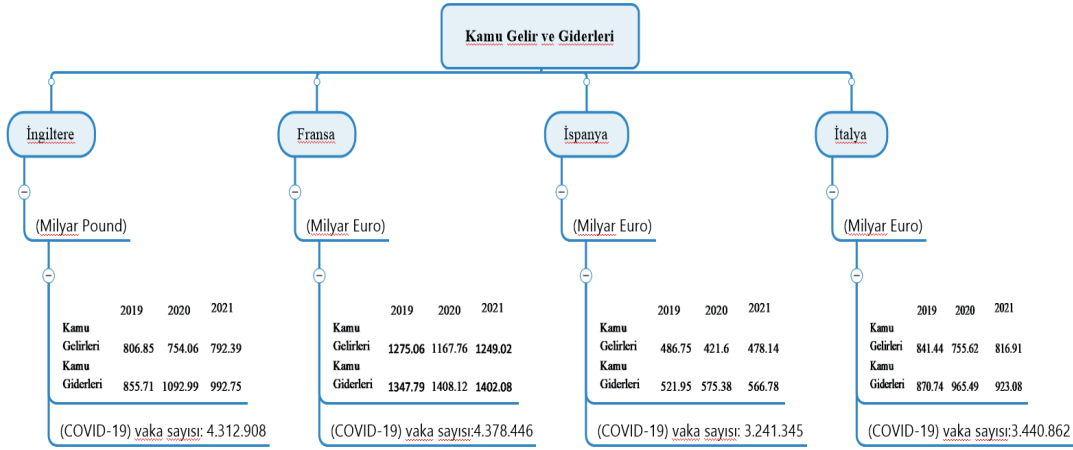
¹¹ Yunus ÖZCAN. "Covid-19 Salgınının Vergi Gelirlerine Etkisi". İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı. Yıl:19 Sayı:37 Bahar. 2020. ss.342-354.

¹² WHO Official Updates. "Coronavirüs Disease (Covid-19) Pandemic". (<https://www.who.int/data/gho>). Erişim Tarihi: 25 Mart 2021.

¹³ "Covid-19/Coronavirüs Facts and Figures". (<https://www.statista.com/>). Erişim Tarihi: 25 Mart 2021.

¹⁴ Esra N. KILCI. "Brexit; Birleşik Krallık ve Euro-Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi". Sakarya İktisat Dergisi Dergisi. Cilt 7. Sayı 1. 2018. ss.1-26.

Şekil 1: 2019-2020 ve 2021 Yılları Seçilmiş Ülkelerde Gelir-Gider Rakamları

Kaynak: IMF verileri esas alınarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Avrupa'da vaka sayıları en çok olan ülkelerden Fransa (nüfus 65,273,511)¹⁵ ve İngiltere (nüfus 67,886,011)¹⁶ nüfus ve vaka sayısı bakımından kıyaslandığında benzer özellik göstermektedir. Ancak her iki ülkenin cari dengesi incelendiğinde pandemi ile mücadelede İngiltere'nin bütçe açığının daha yüksek oranda gerçekleştiği söylenebilecektir. İtalya (nüfus 60,461,826) ve İspanya (nüfus 46,754,778) ise vaka sayıları bakımından benzerlik göstermektedir.

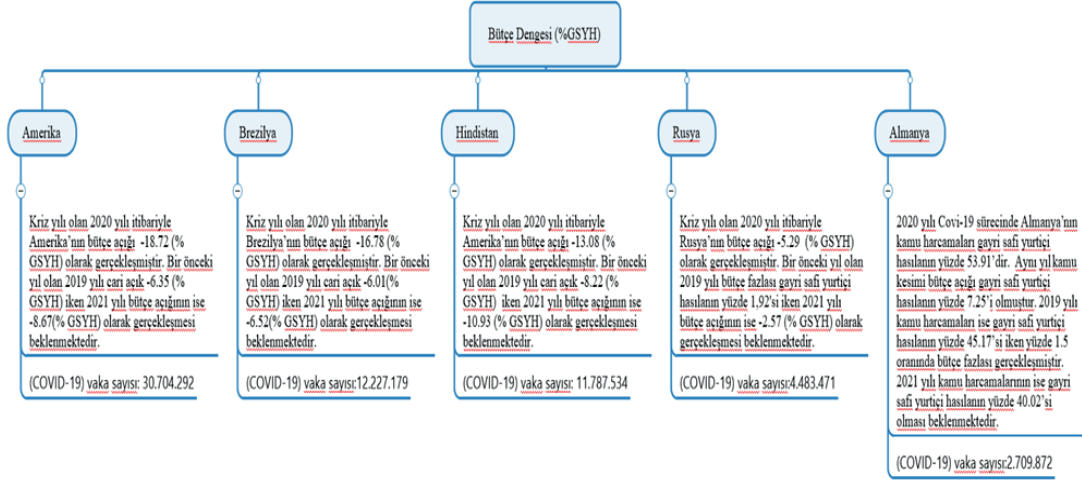
İkinci şekilde Amerika, Rusya, Hindistan, Rusya ve Almanya'nın 2019, 2020 ve 2021 (tahmini) bütçelerine ilişkin kıyaslamalara yer verilmiştir. Nüfus yoğunluğuna oranla vaka sayıları en yüksek olan ülke Amerika'dır. Söz konusu ülkelerde yüksek vaka artışları yüksek cari açığı

beraberinde getirmiştir. Amerika'nın 2019 yılına kıyasla Covid-19 ile mücadele sürecinde cari açığı % 12.37 artmıştır. Bu artışın 2021 yılı itibarıyla %10.5 gerileyeceği öngörülmektedir. Brezilya'da ise 2020 yılında cari açık bir önceki yıla kıyasla % 10.77 artmıştır. Etkilerinin aşının bulunması ve bağışıklık kazanımının artması nedeniyle 2021 yılı itibarıyla dünya genelinde olduğu gibi azalması beklentisi söz konusudur. 2021 yılı itibarıyla Brezilya'nın cari açığının yüzde 10.26 azalması beklenmektedir. Bu beklenti kriz döneminde cari açığı artan Hindistan (%4.86) ve Rusya'nın (%7.21) bütçe açığının 2021 yılı itibarıyla sırasıyla yüzde 2.15 ve yüzde 2.72'e gerilemesi sonucu ile benzerlik göstermektedir.

¹⁵ "France Population". (<https://www.worldometers.info/world-population/france-population/>). Erişim Tarihi: 26 Mart 2021.

¹⁶ "Covid-19 Cases By Country Worldwide 2021". (<https://www.statista.com/statistics/1043366/novel-coronavirus-2019ncov-cases-worldwide-by-country/>). Erişim Tarihi: 26 Mart 2021.

Şekil 2: Seçilmiş Ülkelerde Bütçe Dengesi (% GSYH)

Kaynak: IMF verileri esas alınarak tarafımızca düzenlenmiştir.

3- TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİNDEKİ VERGİSEL DÜZENLEMELER

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkıp kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsünün sağlık alanında yarattığı olumsuz etkiler aşikâr olmakla birlikte ekonomik anlamda da ülkeleri zor duruma sokmaktadır. Ülkeler Covid-19 virüsünün yarattığı salgından korunmak amacıyla bazı kısıtlamalar ve yasaklar getirmektedir. Ancak uygulamaya konulan yasaklar, kısıtlamalar ekonomik düzenin akışına zarar vermektedir. Türkiye'de salgının ekonomik açıdan olumsuz etkilerini azaltmak, mükelleflere kolaylıklar sağlamak için bazı vergisel düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de Covid-19 virüsünün ortaya çıkmasından itibaren günümüze kadar yapılan çeşitli vergisel düzenlemeler aşağıdaki gibidir.

- Gelir vergisi mükellefleri için gelir vergisi beyan ve ödemesi ertelenmiştir.
- İçişleri Bakanlığınca alınan tedbirler kap-

samında geçici süreliğine faaliyetlerine tamamen ara verilmesine/faaliyetlerinin tamamen durdurulmasına karar verilen işyerlerinin bulunduğu sektörlerde faaliyette bulunan mükelleflerin ile vergi - stopaj - KDV beyannamelerinin süreleri ertelendi¹⁷.

- Kurumlar vergisi tahakkuk ve ödeme süreleri uzatıldı.
- Cumhurbaşkanlığı Kararı ile işten çıkarma yasağı ve kısa çalışma ödeneği uygulamaya konuldu ve sonraki dönemlerde süreler tekrar tekrar uzatıldı.
- Gayrimenkul kira stopaj oranı %10, iş yeri kiralama hizmetlerindeki KDV oranı ise %8, konaklama, yeme-içme, yolcu taşımacılığı, bakım onarım gibi birçok sektörü kapsayan KDV indirimleri uygulandı.
- Hazine taşınmazları üzerindeki turizm tesisleri ile deniz turizmi tesislerinin kira, kesin izin, kesin tahsis, irtifak hakkı, kullanma izni, yararlanma ve hasılat payları ile ecir misillerin ödeme süreleri ertelendi.

¹⁷ Resmi Gazete. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210125-12.htm>). Erişim Tarihi: 03 Mart 2021.

- Basit usule tabi vatandaşlar ile kısıtlamalar sebebiyle salgından doğrudan etkilenen esnafa ayda 1000 TL destek ödemesi yapıldı.
- İş yeri kira olan esnafa 3 ay süreyle, büyükşehirlerde aylık 750 TL, diğer illerde ise 500 TL kira desteği sağlandı.
- Geriye dönük SGK prim teşvik-destek-indirimlerinden yararlanma başvurusunu yasal süresi içinde yapan işverenlerin bu taleplerine ilişkin prim-hizmet beyannamelerini verilme ve ödeme süresi uzatıldı.
- Konaklama vergisi uygulama süresi uzatıldı. Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemeleri ertelendi.
- 6 Nisan 2020 tarihinde alınan karar ile Pandemi hastanesi olarak ilan edilen özel hastanelere, SGK tarafından ödenecek tutarlar yükseltildi.
- Gelir İdaresi Başkanlığı interaktif vergi dairesi internet adresinde, “mücbir sebep durum sorgu ekranı” açıldı, işletmeler internet üzerinden “mücbir sebep” hükümlerinden faydalanıp faydalanamayacaklarını sorgulayabilecektir.
- Mücbir sebep halinde bulunan mükelleflere düzenlenecek olan faturalarda, Katma Değer Vergisi Genel Tebliği kapsamında, KDV tevkifatı uygulanmamasına karar verildi¹⁸.
- GEKAP Beyannameleri¹⁹: Geri kazanım payı beyannameleri altı ayda bir verilmesine karar verildi.
- 50.000 TL'ye kadar olan vergi borçlarının kredi kartı ile ödenmesi yönünden çalışma yapıldı.
- TBMM'de kabul edilen torba bütçe ile 7256 sayılı Yapılandırma Kanunu' da kabul edil-

miştir. Yapılandırma kapsamında yapılabilecekler ise;

Anapara borçları için uygulanan gecikme faizi, gecikme zammı ve gecikme cezası yerine, yurt içi üretici fiyat endeksi (Yİ-ÜFE) aylık değişim oranları esas alınarak asıl borç güncellemesi.

Güncellenmiş borçlarında ilk taksit ödeme süresi sonuna kadar peşin olarak ödenmesi halinde Yİ-ÜFE ile güncellenen tutarın % 90'ı iki taksitle ödenmesi halinde ise Yİ-ÜFE tutarının % 50'sinin silinmesi.

Vergi ve gümrük vergisi asıl borçları muhafaza edilip, kanunda belirtilen süre ve şekilde tamamen ödenmesi şartıyla vergi aslına bağlı vergi cezaları ve bu cezalara bağlı gecikme zamlarının tamamının tahsilinden vazgeçilmesi.

Vadesi geldiği hâlde ödenmemiş ya da ödeme süresi henüz geçmemiş bulunan ve bir vergi aslına bağlı olmaksızın kesilmiş vergi cezaları ile iştirak nedeniyle kesilmiş vergi cezalarının % 50'sinin tahsiline devam edilecek ancak kalan % 50'sinin tahsilinden vazgeçilecektir.

Sonraki süreçte ise, 7256 sayılı kanun yapılandırma başvurusu ve ödeme süreleri uzatılmıştır. Vergi ve SGK borçları yapılandırma başvuru süresi 01.02.2021 tarihine, vergi ilk taksit ödemesi; 01.03.2021 tarihine, SGK ilk taksit ödemesi; 31.03.2021 tarihine uzatılmıştır.

GV, KV, KDV, MTV, ÖTV ile sosyal güvenlik primi, trafik, seçim, nüfus para cezaları, Karayolu Taşıma Kanunu'na göre kesilen para cezaları, kara yollarından usulsüz geçişler nedeniyle kesilen para cezaları gibi tüm idari para cezaları, KYK borçları, Hazine alacaklarını kapsayan vergi borçları yeniden yapılandırılabilir ve yapılandırılan vergi borçlarının 18 taksitle ödenmesine imkân tanınmıştır.

¹⁸ 126 No.lu Vergi Usul Kanunu Sirküleri Kararı. (www.gib.gov.tr).

¹⁹ Resmi Gazete. (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322-6.htm). Erişim Tarihi: 03 Mart 2021.

4- TÜRKİYE'DE COVID-19 SÜRECİNDEKİ VERGİSEL DÜZENLEMELERİN BÜTÇE ÜZERİNDEKİ YANSIMASI

Covid-19 salgını ile mücadele kapsamında Dünya genelinde alınan ve alınmaya devam eden siyasi, hukuki, idari ve ekonomik tedbirler ekonomilerin yavaşlamasına ve durgunluğa neden olmuş ve olmaya devam etmektedir. Ülkelerin uygulamaya koydukları vergisel tedbirlerin bir takım etkilerinin olacağı aşikârdır. Alınan vergisel tedbirler ile ekonomik birimlere ve mükelleflere sağlanan kolaylıklar ülkelerin en önemli gelir kaynaklarından olan vergi gelirlerini etkileyecektir. Nitekim Türkiye'de de durum aynıdır. Ekonomik birimlere ve mükelleflere sağlanan Covid-19 sürecinin mücbir sebep durumu sayılması, bildirim ve ödeme sürelerinin ertelenmesi, vergi oranlarının düşürülmesi veya kaldırılması, vergi icra ve dava işlemlerinin ertelenmesi vs. vergi gelirleri üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler meydana getirecektir.

Söz konusu tedbirlerin bütçe gelir ve giderlerini önemli oranda etkileyeceği aşikârdır. Ayrıca salgının önlenmesi amacıyla bazı sektörlerin faaliyetlerine ara vermesi, üretim ve istihdamın azalması, finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ekonomik durağanlığa neden olacaktır.

Covid-19 süresince yaşanan ekonomik sorunların üretim ve istihdam kaybına neden olmasını engellemek için vergisel tedbirler alınması firmaları mali anlamda destekleyerek ekonomik faaliyetlerinin devam etmesine katkı sağlayacaktır. Ekonomik faaliyetlerin devamı vergiyi doğuran olaya sebebiyet verdiği düşünüldüğünde vergiyi doğuran olay ve dolayısıyla vergi gelirlerinin azalmasını ya da ortada kalkmasını engelleyecek bir durum olmakta ve olumlu bir etki olarak kabul görülmektedir. Öte yandan vergi beyan ve ödeme sürelerinin ertelenmesi, söz konusu ertelemelerden faiz ve komisyon alınmayacak olması, vergi oranlarının indirilmesi, vergi dönemlerinin ertelenmesi ile vergi gelirleri enfla-

yon etkisiyle reel anlamda kayıp yaşayacaktır. Bu açıdan bakıldığında ise Covid-19 sürecinin etkilerini azaltmak için alınan tedbirlerinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri görülmektedir.

Yavaşlayan ve durgunlaşan ekonomi ile verginin konusunu oluşturan faaliyetlerin azalması ile vergi gelirlerinde düşüş ve vergi kaybına neden olmasının kamu harcamalarında da ciddi bir artışa yol açacağı beklenmektedir. Ancak vergi gelirlerinde beklenenin aksine artış yaşandığı gözlenmektedir. Bu durum Tablo 1'de görülmektedir.

Türkiye'de Covid-19 sürecinin ekonomik birimlere ve mükelleflere uygulanan vergisel tedbirlerin vergi gelirleri üzerinde nasıl bir etki yarattığı ve kamu harcamalarında yaşanan gelişim Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'de Covid-19 süreci öncesi ve sonrası bütçe gelişmelerini değerlendirebilmek için 2019, 2020 yılları ve 2021 yılı I. çeyrek hedeflenen ve gerçekleşen bütçe rakamlarına yer verilmiştir.

2019 yılı bütçe geliri beklentisi 880.4 milyon TL iken 757 milyon TL'si vergi gelirine aittir. Gerçekleşen ise bütçe gelirlerinde 875.8 milyon TL, vergi geliri 673.3 milyon TL'dir. Hedef-gerçekleşme arasında eksiklik olmakla birlikte büyük bir farklılık olmadığı görülmektedir. 2020 yılı bütçe gelirleri hedefi ise 957 milyon TL, vergi geliri 785 milyon TL'dir. Gerçekleşen ise bütçe gelirlerinde 1.030 milyon TL, vergi gelirlerinde 833 milyon TL'dir. Hedef gerçekleşmiş hatta hedefin üzerinde gelir elde edilmiştir. Ülkemizde Covid-19 virüsü Mart 2020 tarihi itibarı ile görülmeye başlanmış olup, akabinde birçok vergisel teşvik-önlem uygulamaya konulmuştur. Söz konusu teşvik/önlemlerin vergi gelirlerinde azalmaya neden olacağı beklentisi hâkim olmaktaydı. Ancak beklenenin aksine toplam vergi gelirleri azalmamış hatta artış göstermiştir. Fakat ödeme gücünün göstergeleri olan gelir, servet ve harcama vergileri olarak incelendiğinde tüm vergi sınıflandırmaları bazında artış olmadığı da görülmekte-

dir. 2020 yılında GV ve KV' nin dâhil olduğu gelir üzerinden alınan vergilerde bütçe hedefi 271.514 milyon TL iken gerçekleşme 263.861 milyon TL olmuştur. MTV, ViV ve Değerli Konut Vergisinin dâhil olduğu servet üzerinden alınan vergilerde ise bütçe hedefi 18.619 milyon TL iken gerçekleşme 17.277 TL olmuştur. Dolayısıyla gelir ve servet üzerinden alınan vergilerde bütçe hedefi sağlanamamış olup beklentinin altında vergi tahsilatı gerçekleşmiştir. KDV, ÖTV, BSMV, ÖİV, Damga Vergisi gibi harcamalar üzerinden alınan vergilerde ise tam tersi durum söz konusudur. 2020 yılı için 263.970 milyon TL bütçe hedefi olmasına karşın 314.895 milyon TL vergi tahsilatı gerçekleştirilmiş olup %19.29 fazlalık söz konusudur. Sonuç olarak gelir ve servet üzerinden vergiler hedefin altında gerçekleşmiş olmasına rağmen harcamaya vergileri hedefin % 19.29 üzerinde gerçekleşmiştir. Toplam vergi gelirlerindeki artışın sebebi aslında harcamaya vergilerinin tahsilatının artmasıdır. Toplam vergi gelirlerinde hedefin üstündeki gerçekleşme oranı ise % 6.18'dir. 2019 yılında ise bütçe gelirleri ve vergi gelirlerinde bütçe hedefi sağlanamamış olup beklentinin altında gelir elde edilmiştir.

Daha önce bahsedildiği üzere Covid-19 sürecinin ekonomi üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak amacıyla GV, KV' de vergi beyan ve ödeme sürelerinde erteleme kolaylığı sağlanmıştı. Bu durum gelir üzerinden alınan vergilerdeki azalmanın nedenlerinden biri olabilir. Covid-19 nedeniyle ekonomik faaliyetlerde yaşanan/yaşanması muhtemel durgunluklarda gelir üzerinden alınan vergilerdeki azalmanın bir diğer nedeni olabilir. Gelirlerde azalma olmasına rağmen harcamalarda aynı azalma görülmediği aksine artış yaşandığı KDV, ÖTV, BSMV gibi harcamaya vergilerindeki artıştan anlaşılmaktadır. Covid-19 sürecinde birçok mali-ekonomik teşvik/destek/yardım uygu-

lamaya konulmuş olup kısa çalışma ödeneği, süreçten olumsuz etkilenen sektörleri ve bireyleri desteklemek amacıyla yapılan nakdi yardımlar, devlet destekli banka kredileri harcamaların ve harcamaya vergilerinin azalmasını engelleyen etkenlerdendir.

Öte yandan GV, KV gibi beyana tabi vergilerde çeşitli vergi kaçırma ve vergiden kaçınma yöntemlerinin kullanılarak ödenecek vergi miktarının azaltılması daha kolaydır. Bu durum vergi gelirlerinin hedefin altında gerçekleşmesinin bir nedeni olarak düşünülebilir.

Bütçe giderlerine bakıldığında ise, 2019 ve 2020 yıllarında hedefin sağlanamadığı görülmektedir. 2019 yılı bütçe gideri hedefi 961 milyon TL, gerçekleşen ise 999.5 milyon TL olmuştur. 2020 yılında ise hedef 1.095.461 milyon TL, gerçekleşme ise 1.202.236 TL olmuştur. Giderlerin büyük kısmı faiz hariç giderler olarak ifade edilen personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, cari transferlerden oluşmaktadır. Faiz hariç giderlerde 2019 yılı hedefi 843.976 milyon TL iken gerçekleşme 899.489 milyon TL olmuştur. 2020 yılında ise hedef 956.521 milyon TL iken, gerçekleşme 1.068.274 milyon TL'dir. Faiz giderleri ise hedefin altında gerçekleşmiş olup 2019'da 99.940 milyon TL, 2020 yılında ise 133.962 milyon TL olmuştur.

Bütçe dengesinde ise hedeften sapma gerçekleşmiş olup beklenenden daha fazla açık verilmektedir. 2019 yılında bütçe dengesi hedefi -80.616 milyon TL olmasına rağmen gerçekleşme -123.800 milyon TL olmuştur. 2020 yılında ise hedef -138.873 milyon TL, gerçekleşme ise -172.743 milyon TL olmuştur. Bu durum bütçe açığının tahmin edilenden daha fazla olduğunu ve bütçe açığının her geçen yıl artarak devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 1: Hedeflenen ve Gerçekleşen Genel Bütçe Gelir ve Giderleri

MİLYON (TL)	2019 (Hedef)	2019 (Gerçekleşen)	2020 (Hedef)	2020 (Gerçekleşen)	2021 (Hedef)	I. Çeyrek
BÜTÇE GELİRLERİ	880.359	875.280	956.588	1.029.493	1.101.146	344.115
VERGİ GELİRLERİ	756.495	673.860	784.602	833.062	922.744	255.098
<i>Gelir Üzerinden Alınan Vergiler</i>	246.072	241.533	271.514	263.861	300.462	88.271
<i>Servet Üzerinden Alınan Vergiler</i>	17.039	15.605	18.619	17.277	20.091	8.488
<i>Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler</i>	257.400	230.939	263.970	314.895	323.952	82.221
BÜTÇE GİDERLERİ	960.976	999.489	1.095.461	1.202.236	1.346.139	321.336
FAİZ HARIÇ GİDERLER	843.659	899.550	956.521	1.068.274	1.116.596	272.408
<i>Personel Giderleri</i>	247.303	249.892	282.488	287.769	326.633	87.754
<i>Mal ve Hizmet Alımı Giderleri</i>	67.651	84.134	75.550	96.399	89.067	16.912
<i>a. Savunma Güvenlik</i>	18.279	25.271	29.489	33.004	29.324	3.816
<i>b. Sağlık Giderleri</i>	525	525	643	533	779	115
<i>c. Borçlanma Genel Giderleri</i>	613	613	690	859	850	195
<i>d. Diğer Mal ve Hizmet Alım Giderleri</i>	41.142	54.577	47.727	62.003	58.114	12.786
<i>Cari Transferler</i>	391.337	400.271	451.122	497.989	536.014	133.782
FAİZ GİDERLERİ	117.317	99.940	138.940	133.962	179.542	48.928
BÜTÇE DENGESİ	-80.616	-123.700	-138.873	-172.743	-244.993	22.780
FAİZ DIŞI DENGİ	36.701	-23.800	67.000	-38.781	-65.450	71.708

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, Bütçe Gerçekleşmeleri, <https://www.hmb.gov.tr/butce-gerceklestirme-sonuclari>. (23.04.2021).

SONUÇ

COVID-19'un, 2007-2008 Küresel Finans krizi, 2. Dünya Savaşı ve yaşanan diğer küresel krizler ve ekonomik etkileri ile ilgili olarak çok sayıda karşılaştırma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Covid-19 salgını, kendisinden önceki birkaç kriz gibi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın hemen hemen her yönü üzerinde geniş ve kapsamlı bir etkiye sahip olmuştur. Ancak çok sayıda can kaybına neden olması bakımından yarattığı etkiler diğer küresel krizlerden farklılık göstermektedir. Covid-19 salgınının dünya genelinde en çok can kaybına neden olduğu ilk on ülke incelendiğinde bu süreçte kamu giderlerinin oldukça arttığı gözlemlenmiştir. Parasal kolaylaştırma, doğrudan transferler, borç ertelemeleri, vergi afları ve ertelemeleri, krediye kolay erişim olanakları gibi

uygulamalar küresel ölçekte salgının toplumlar üzerinde yarattığı etkileri azaltmak amacıyla alınmış başlıca ekonomik önlemler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu kapsamda vaka sayıları ve kamu giderleri en çok artan Avrupa Birliği ülkeleri Fransa, İspanya, İtalya iken, Avrupa Birliğinden ayrılan İngiltere'de de bu süreçte kamu giderlerinin oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Vaka sayısına paralel olarak bütçe açıklarının da ülkelerin gelişmişlik seviyelerine bakılmaksızın artarak arttığı Amerika, Brezilya, Rusya ve Hindistan da görülmüştür. Vaka sayısı sıralamalarında dünyada ilk on da yer alan ülkelerden yalnızca Almanya'da bütçe yüzde 1.5 oranında fazla vermiştir.

Salgının ve yarattığı ekonomik sorunların önlenmesi maksadıyla Dünya genelinde alınan siyasi, hukuki, idari ve ekonomik tedbirler eko-

nomilerin yavaşlamasına ve durgunluğa neden olduğu aşikârdır. Uygulamaya konulan kısıtlamalar kamu ve özel sektörde iş kayıplarına neden olmuş dolayısıyla da kamu maliyesi süreçten olumsuz etkilenmiştir.

Covid-19 sürecinde yaşanan ekonomik sorunların etkileri azaltmak maksadıyla vergisel tedbirlerin alınması firmaları mali anlamda destekleyerek ekonomik faaliyetlerin devamının sağlanması, uzun vadede ise devletin temel gelir kaynağı olan vergilerin devamlılığının sağlanmasını desteklemek içindir. Nitekim ekonomik faaliyetler vergiyi doğuran olayın nedeni olarak düşünüldüğünde vergiyi doğuran olayın meydana gelmesi vergi gelirinin devamını hatta artmasını sağlayacak bir durum olarak ekonomiye olumlu katkı sağlayacaktır.

Ancak vergi beyan ve ödeme sürelerinin ertelenmesi ve ertelemeler üzerinden faiz, komisyon vb. alınmaması, vergi oranlarının indirilmesi, vergi dönemlerinin ertelenmesi il vergi gelirleri enflasyona maruz kalıp reel anlamda kayba uğrayacaktır. Bu açıdan bakıldığında ise kamu gelirlerinin verimliliği azalacak ve ekonomiye olumsuz etkileyecektir.

Bu makale Covid-19 sürecinde alınan vergisel düzenlemelerin Türkiye bütçesi üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Uygulamaya konulan vergisel düzenlemelerin olumlu ya da olumsuz bir takım etkileri olacağı aşikârdır. Bu amaçla 2019-2020 yılları kamu giderleri, kamu gelirleri ve bütçe dengesine yer verilmiştir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda alınan tedbirlerinin kamu gelirlerini özellikle vergi gelirlerini azaltacağı yönündedir. Ancak bütçe hedef ve gerçekleşme rakamlarına bakıldığında beklenilenin aksine vergi gelirlerinde bir artış yaşandığı görülmektedir. 2019 yılında bütçe kamu gelir hedefi 880.359 milyon TL iken gerçekleşme 875.280 milyon TL olmuş ve hedefin altında kaldığı görülmüştür. Pandeminin etkisinin his-

sedildiği 2020 yılında bütçe kamu geliri hedefi 956.588 milyon TL iken, gerçekleşme 1.029.493 TL olmuştur ve hedefin üzerinde olduğu görülmektedir. Aslında vergi oranlarının indirilmesi, vergi beyan ve ödeme sürelerinin ertelenmesi gibi vergisel tedbirler düşünüldüğünde vergi gelirlerinde azalma beklenilir. Aksine artış yaşanmıştır. Bu artışın nedeni ise KDV, ÖTV, BSMV, ÖİV gibi harcamalar üzerinden alınan vergilerin artmış olmasıdır. Pandemi sürecinde geliri kalmayan ya da azalan bireyleri devlet kısa çalışma ödeneği, nakdi yardımlar, devlet destekli banka kredileri yoluyla desteklemeye çalışmıştır. Nitekim harcamaların azalmasının önüne geçmiştir. Harcamalar üzerinden alınan vergiler ile bütçe hedefi 263.970 milyon TL iken gerçekleşme 314.895 milyon TL olmuştur. Bütçe hedefinden % 19.29 oranında fazlalık olduğu görülmektedir. Gelir üzerinden ve servet üzerinde alınan vergilerde ise bütçe hedefinin altında kalınmış olup 2019 yılına benzer durum olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde bu vergi türlerinde bir değişim görülmemektedir.

Kamu giderlerinde ise 2019 yılı bütçe hedefi 960.976 milyon TL iken gerçekleşme 999.489 milyon TL olmuştur. 2020 yılında ise bütçe hedefi 1.095.461 milyon TL iken gerçekleşme 1.202.236 milyon TL olmuştur. 2019 yılı ve 2020 yılında kamu giderlerinde belirgin bir değişim yaşanmamıştır.

Bütçe dengesine bakıldığında ise 2019 yılı bütçe hedefi -80.616 milyon TL iken gerçekleşme -123.700 milyon TL olmuştur. 43.084 milyon TL bütçe açığı meydana gelmiştir. 2020 yılına ise bütçe hedefi -138.873 milyon TL iken gerçekleşme -172.743 milyon TL olmuş ve 33.870 milyon TL bütçe açığı meydana gelmiştir. Her ne kadar 2020 yılında vergi gelirlerinde ve kamu gelirlerinde artış yaşansa da bütçe açığını kapatmaya yeterli olmamış ve her yıl artarak devam eden bütçe açığı söz konusudur.

KAYNAKÇA

- BU, D. (2021). *"Tobin Hanspal, Yin Liao, Yong Liu, Risk Taking, Preferences And Beliefs: Evidence From Wuhan"*. SAFE Working Paper No. 301. (doi:10.2139/ssrn.3559870). Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021.
- DEMİR, İ. (Editör). (2020). *"Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri"*. Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü. Sayı.1. ss.1-30.
- FERNANDES, N. (2020). *"Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) On The World Economy"*. IESE Business School Working Paper No. WP-1240-E. 13. ss.1-29.
- GÜL, H. ve F., ÇELEBİ. (2020) *"Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinde Başlıca Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz Yönetiminin Değerlendirilmesi"*. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı.3. Cilt.20. ss. 1704-1715. (<https://doi.org/10.33206/mjss.719164>). Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021).
- KILCI E.N. (2018). *"Brexit; Birleşik Krallık ve Euro-Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi"*. Sakarya İktisat Dergisi. Cilt 7. Sayı 1. 2018. ss.1-26.
- KPMG. *"Covid 19 Global Tax Developments Summary"*. (<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/us/pdf/2020/03/covid-19-tax-developments-summary.pdf>). Erişim Tarihi: 23 Nisan 2021.
- IMF. *"World Economic Outlook April 2021"*. (https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWorld). Erişim Tarihi: 23.04.2021.
- OECD. *"Revenue Statistics"*, 2020. (<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/8625f8e5-en/index.html?itemId=/content/publication/8625f8e5-en>), Erişim Tarihi: 15 Nisan 2021.
- ÖZCAN, Y., *"Covid-19 Salgınının Vergi Gelirlerine Etkisi"*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı. Yıl:19. Sayı:37. Bahar 2020. ss.342-354.
- WHO Official Updates. *"Coronavirüs Disease (Covid-19) Pandemic"*. (<https://www.who.int/data/gho>). Erişim Tarihi: 25 Mart 2021.
- *"Covid-19/Coronavirüs Facts and Figures"*. (<https://www.statista.com/>). Erişim Tarihi: 25 Mart 2021.
- *"Covid-19 Cases By Country Worldwide 2021"*. (<https://www.statista.com/statistics/1043366/novel-coronavirus-2019n-cov-cases-worldwide-by-country/>). Erişim Tarihi: 26 Mart 2021.
- *"France Population"*. (<https://www.worldometers.info/world-population/france-population/>). Erişim Tarihi: 26 Mart 2021.
- Resmi Gazete. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/01/20210125-12.htm>). Erişim Tarihi: 03 Mart 2021.
- Resmi Gazete. (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322-6.htm>). Erişim Tarihi: 03 Mart 2021.
- 126 No.lu Vergi Usul Kanunu Sirküleri Kararı. (www.gib.gov.tr). 23 Nisan 2021